

ББК ТЗ(4УКР55)63-72

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО АНЕКДОТУ В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ НАСЕЛЕННЯ ДОНБАСУ В 1953-1985 РОКАХ

В. С. Гіцевич

АНОТАЦІЯ

В статті аналізується специфіка, роль і місце політичного анекдоту в повсякденному житті населення Донбасу в 1953-1985 рр. Акцентується увага на специфіці анекдотного жанру періодів «відлиги» та «застою». Наводяться приклади політичних анекдотів, що побутували в ці періоди.

Ключові слова: політичний анекдот, повсякденне життя, Хрущов, Брежнев.

Історичний процес знаходить своє відображення не тільки у великій кількості наукових праць дослідників, а й у народній свідомості. При цьому народ володіє своєрідною та унікальною формою осмислення історичних фактів, відмінною від професійних істориків, - народним гумором, підробити який просто неможливо. Особливе місце в барвистому розмаїтті шедеврів народного гумору становлять анекдоти. Історики тільки починають звертати увагу на цей унікальний пласт усної народної творчості.

Ця тема є актуальною, тому що вивчення анекдотів досить важливе задля усвідомлення історії країни, в тому числі й Донбасу, бо, іноді документи мають не більшу, ніж легенди, ступінь достовірності. Тому взаємоперевірка анекдотів та документів дає додаткові можливості. Для того щоб історичне бачення епохи було більш об'ємним, необхідно поєднувати обидва види джерел: документи та анекдоти.

Раніше тема політичного анекдоту в науково-історичній проблематиці піднімалася дуже рідко. Більшість робіт, пов'язані з окремими аспектами анекдоту [1], або, найчастіше, присвячені певним епохам [2], при цьому, вони розглядають політичний анекдот лише як доповнення, яке ілюструє певні процеси, а не як джерело інформації. Значні роботи зустрічаються рідше, але також розглядають або безпосередньо анекдоти про політичних діячів [3], або лише предмет, який вони вивчають [4], чи досліджують сам гумор або почуття комічного [5].

Анекдотів, які критикують соціалістичний лад, офіційно не існувало, тому вони існували в усному вигляді та передавалися з вуст в уста. Через це джерелом для дослідження стали різні збірники анекдотів [6], а також свідчення очевидців тих років, які змогли привнести багато інформації, яка не увійшла до збірників [7].

Мета дослідження - знайти зв'язок між політичними анекдотами та певними історичними подіями, явищами, які відбувались у суспільстві в період з 1953 по 1985 рр., та їх вплив на повсякденне життя населення Донбасу.

В політичних анекдотах ми намагалися знайти відповідь на такі питання: над чим сміялися в СРСР, й відповідно в Донбасі? Як люди ставились до своїх керівників та які оцінки їх діяльності вони давали, як ставились до партії, до подій в державі та до повсякденного життя?

Приступаючи до розгляду власне політичних анекдотів, необхідно зупинитись на розумінні сутності анекдоту. Одним з перших, хто спробував на теренах колишнього СРСР інтерпретувати анекдоти як джерела прихованої історичної інформації, був Ю. Борев. За його словами «...в історичних анекдотах народ розлучається зі своїм минулим не тільки сміючись, але й сумуючи, плачучи, обурюючись, захоплюючись та

зберігаючи це минуле в своїй пам'яті як трагічну та героїчну, жакливу та гарну історію...» [8].

Як зазначає дослідник анекдотів В. Вігілянський «...сила анекдоту в тому, що він, поглинаючись в побут, дає нам таку модель дійсності, в якій людське життя несподівано набуває стрункості, дрібниця стає загальнозначущою проблемою, нісенітниця перетворюється в мудре узагальнення, абсурдна ситуація стає логічною, та навпаки – звичне стає абсурдом...» [9].

М. Бахтін писав, що анекдот – це «суттєва внутрішня форма, яку неможливо замінити на серйозність, не знищивши й не спотворивши зміст розкритої сміхом правди. Він звільнює не тільки від зовнішньої цензури, але перш за все від великого внутрішнього цензора, тисячоліттями вихованого в людині страху перед священним, перед авторитарною забороною, перед минулим, перед владою» [10].

Таким чином, анекдот – це коротка гумористична розповідь, яка описує ти чи інші, вигадані або реальні події, без чіткої визначеної структури та лише з однією метою – викликати сміх.

Анекдот не схиляється перед авторитетами й не шанує історичних ідолів. Він існує поза політичними канонами та соціальними ілюзіями, знає ціну пустим деклараціям та лозунгам. Так, наприклад, згадаймо відомий лозунг 70-80-х рр.: «Економіка повинна бути економною!». Анекдот зберіг фразу, але в урізаному вигляді, й вона стала навіть зловісною: «*Економіка повинна бути...*». Така сама ситуація сталася й з відомим висловом: «Я думаю, отже існую» - «*Я думаю, слідчий...*» [11].

Як невід'ємна частина повсякденного життя, анекдот досить швидко та гостро реагував на всі його прояви, висвітлюючи те, що залишалося за рамками офіційних засобів масової інформації [12]. Популярність того чи іншого анекдоту свідчить про те, що його розуміло багато хто. Навіть не дуже дотепний, але популярний анекдот, свідчив про актуальність та злободенність теми.

За часів тоталітаризму політичні анекдоти існували не тільки як результат осмислення історичного процесу, а й як форма протесту народних мас проти політики, що проводилася державою. Недарма в радянські часи розповсюдження анекдотів на політичну тематику кримінально каралося – це діяння підпадало під ст.62 - «антирадянська агітація та пропаганда» та ст.187-1 – «про розповсюдження наклепницьких вигадок, які ганьблять радянський державний та громадський порядок» Кримінального кодексу УРСР, затвердженого Законом УРСР від 28 грудня 1960 р. [13].

Дослідник А.С. Ахієзер так описує період боротьби проти анекдотів: «Боротьба державної серйозності та народного сміху завжди була нерівною. Сміх беззахисний під ударами сокири серйозності. Однак сміх незнищенний, він завжди і всюди, та сокира дуже незграбна й груба, щоб встигнути скрізь...Визнання сміхової культури неминуче і одночасно смертельно небезпечно для ідеології, яка ретельно приховує тайну, тому що саме сміх важливий фактор її викриття» [14].

Більш-менш безкарно в Радянському Союзі можна було жартувати тільки про зовнішню політику та міжнародний стан, будь-яка цікавість радянських людей до політики цілеспрямовано редукувалася владою до зовнішньої політики, для того щоб виключити можливість обговорювати внутрішні справи [15]. Тому не дивно, що народний гумор концентрувався на внутрішній політиці.

Не дивлячись на поширену думку про те, що люди боялися навіть говорити, насправді все було зовсім інакше. Звісно, було й так, як розказано в анекдоті: «*За що сидиш? – За балакучість: розповідав анекдоти. А ти? – За лень. Почув анекдот та й думаю: завтра донесу, а товариш не полінився...*» [16]. Але серед своїх, у вузькому кругу люди залишались відвертими, хоча й з ризиком для життя й свободи. Необхідність усвідомити реальність була сильніше за страх. Мабуть, ні в яку іншу

епоху люди так багато не говорили й не слухали, так близько не спілкувались, так гаряче не обговорювали, так болісно не усвідомлювали своє буття.

Російський соціолог В.Н. Ольшанський зазначає, що вже в хрущовські часи люди стали говорити вголос те, про що раніше тільки перешіптувались: «...І ось, напередодні пленуму робкому чорт смикнув мене розповісти комусь анекдот: мовляв, привів Бог до Адама Єву и говорить – обирай собі дружину. Із моїх слів виходило, що безглуздо скликати пленум, щоб із одного кандидата «обирати», необхідно було запропонувати хоча б ще одного кандидата. Донесли, ще й прикрасили. Вибухнув скандал. Люди, з якими ще вчора був «на ти», з ким вчора разом випивали, тепер при зустрічі не впізнавали мене, робили кам'яні обличчя. Викликали на бюро, посадили на «ганебне» місце – в кінці стола...» [17].

Зазвичай час появи того чи іншого анекдоту досить важко встановити або взагалі неможливо. Але якщо фігурує датована подія, то встановити час появи анекдоту не важко, тому що він пов'язаний з цією подією. Так, про приєднання Криму до України у населення побутовав такий анекдот: «*Чому Хрущов віддав Крим Україні? – Кажуть, українці його добре пригостили й захмелілому підсунули папірець*» [18].

Політичні анекдоти – це своєрідний результат віддзеркалення у народній свідомості наслідків діяльності того чи іншого історичного діяча. Попередньо слід зауважити, що популярність і ставлення народу до своїх політичних лідерів вимірюється не тільки кількістю складених анекдотів, в яких останні виступають головними персонажами, а й тональністю самих анекдотів. У величезній кількості анекдотів про Сталіна відчувається не тільки нелюбов до «батька всіх народів», а й багаторічний підсвідомий страх. Цей страх на генетичному рівні передавався від покоління до покоління, згадаймо хоч анекдот кінця 80-х рр.: «*Екстрене повідомлення по радіо: «Летаргійний сон Йосипа Віссаріоновича Сталіна закінчився. Просимо всіх делегатів, присутніх на з'їздах КПРС від ХХ до ХХVII, зібратися на пероні з теплими речами*» [19].

Зміна правлячого керівництва держави після смерті Сталіна, та події які після цього відбувались в країні значно вплинули на культуру політичних анекдотів – початок «відлиги» помітно і в цій сфері повсякденного життя. Але особливою подією став відомий ХХ з'їзд Партії й промова Хрущова про розвінчання культу особи Сталіна. Анекдоти відразу ж відобразили настрої більшості населення та його сумніви у новій владі, особливо висміюванню було піддано рішення про винос тіла Сталіна з Мавзолею. «*Хто сміливіше: Гітлер або Хрущов? – Гітлер. Він воював проти живого Сталіна, а Хрущов – проти мертвого, й теж не переміг*» [20].

В цілому епоха Хрущова була переломною для культури політичного анекдоту. Обмеження жорсткої цензури після смерті Сталіна та зростання соціальних, політичних й економічних проблем, які не вдавалось приховати від населення, дали можливість більше висловлювати власні думки, які з'являлись в народі, через анекдот. Найбільше уваги з боку народного гумору отримали продовольча й житлова проблеми, що дає змогу зробити висновки про незадовільний стан в цих сферах й високу стурбованість населення цими питаннями. Також популярними були анекдоти, пов'язані з компанією про розвінчання «культу особи» [21]. Лідер в основному представлявся як недалекий керівник, який втручається у справи, в яких мало що розуміє, а його політика як невдала або ж незавершена.

Тривала епоха правління Брежнєва стала часом справжнього розквіту політичного анекдоту. Умови, не змінні багато років, проблеми, які все більш поглиблювались без спроб їх вирішення, старіння керівного складу держави без будь-якої зміни кадрів, за винятком випадків їх смерті, бурхлива зовнішньополітична обстановка - все це, за відсутності потужного ефективного тиску цензури, принесло свої плоди.

Більшість анекдотів періоду присвячено старіючому керівному складу СРСР, яке було абсолютно не здатне до виконання покладених на нього функцій. Як керівник Партії та держави, сам Брежнев займає в них центральне місце, ставши символом «застою». Широко висвітлювалися всі особливості, як лідера, так і всього керівництва, від зовнішнього вигляду до особливостей поведінки.

Проаналізувавши зміст анекдотів, ми класифікували їх наступним чином.

1. Анекдоти, які висміюють політичну ідею.

В усіх анекдотах, пов'язаних з комуністичною системою, присутня явна зневага до комунізму, який вважався не тільки неефективним, недемократичним та лицемірним, але й абсурдною та хаотичною системою з двоюкою мораллю. Характерно, що в анекдотах відчувається безвихідність стану країни та впевненість в нерозв'язанні економічної кризи за комуністичної системи:

«Найдовший анекдот: програма будівництва комунізму, яка була прийнята на XXII з'їзді партії» ; або «Лектор говорить, що комунізм вже на обрії. Йому задають питання: - А що таке «обрій»? – Це уявна лінія, в якій небо сходиться зі землею, і яка віддаляється від нас, коли ми намагаємось до неї наблизитись» [22].

2. Анекдоти, які висміювали невідповідність ідей більшовизму і комунізму реаліям життя.

Радянське суспільство з жорсткою регламентацією суспільного та приватного життя громадян, з відсутністю політичних прав та свобод давало багато приводів для появи цього типу анекдотів. Висміювались відсутність свободи слова, безальтернативні вибори, втручання міському у приватне життя громадян, неможливість виїхати за кордон (єдина можливість – від'їзд до Ізраїлю, також слугувала джерелом для появи багатьох анекдотів, наприклад: *«Єврейська дружина не розкіш, а засіб пересування» [23]).*

Більшість анекдотів висміювали сумнозвісний дефіцит харчів та одягу. В цих анекдотах висміювалась як відсутність будь-яких життєво необхідних речей (так, наприклад, численні радянські анекдоти про туалетний папір, який здали до хімчистки), так і низька якість товарів, а також процес купівлі-продажу:

«Ідуть по Москві Брежнев та Ніксон. Бачать: зібрався значний натовп людей. - Що трапилось? - питає Ніксон. - Та нічого, - відповідає Брежнев, - просто чоботи дають. - А, безкоштовно, дають, тоді зрозуміло, - говорить Ніксон. - Та ні, Ви не зрозуміли, - пояснює йому Брежнев, - просто чоботи викинули. Під'їжджають вони ближче, бачить Ніксон ці чоботи та говорить: - У нас такі чоботи теж викидають» [24]. Або ж *«-Яка різниця між зарплатою та латкою? – Латка більше дірки, а зарплата – менше!»,* чи *«Де в СРСР більше всього хліба? – В котлетах», «М'яса немає, сиру немає. Навкруги дивилися: і чого тільки у нас немає!» [25].*

Не минули критики й антирелігійні кампанії більшовиків. Як ми знаємо, радянське керівництво мало намір позбавити країну від релігії. Тому досить цікавим є анекдот, пов'язаний з Пасхою, який дає зрозуміти, що плоди атеїстичного виховання вже добре видно у Брежнева, якому навіть не відома історія християнської релігії. Коли ми згадуємо анекдот про Хрущова та його намір прибрати тіло Сталіна (*«після XX з'їзду Хрущов вирішив прибрати тіло Сталіна з Мавзолею та почав пропонувати його тіло різним країнам. Ніхто не захотів його взяти, окрім Ізраїлю. – Вам-то ми й не віддамо, - відповів Хрущов. – Він у вас ще й воскресне» [26]),* ми бачимо, що Хрущову ще відомо воскресіння Христа, та в анекдоті він навіть не сумнівається в тому, що подібне могло би повторитися, в той же час Брежнев не знає ані православних пасхальних традицій, ані імені Христа:

«В перший день Пасхи Брежнев приїздить в ЦК. Йде коридором, а назустріч йому хтось зі співробітників. – Леонід Ілліч. Христос Воскрес! – Дякую, - відповідає

Брежнєв і йде далі. Зустрічається з іншим співробітником. – Леонід Ілліч, Христос Воскрес! – Дякую, мені вже доповіли!» [27].

3. Анекдоти, які висміюють політичні інститути (партія, армія, спецслужби, бюрократія та ін.).

Більшість анекдотів демонстрували розрив між партійними діячами та пересічними громадянами, який з'явився ще в часи Хрущова, й продовжив поглиблюватись за Брежнєва. Представники влади жили своїм життям та відходили все далі від реального життя звичайних людей, хоча й розуміли проблеми країни:

«Чому зникли ондатрові шапки? – Тому що, номенклатура розмножується швидше за ондатру, а відстріл номенклатури вже давно не проводився» [28]; чи «Кожна яловича туша йде в їжу народові. Для нього вона обробляється на декілька частин: вухо, горло, ніс, хвіст. Відходи обробки віддаються слугам народу» [29].

Деякі анекдоти викривали атмосферу жаху і залякування, в якій жили радянські люди, особливо після закінчення епохи «відлиги». Саме на період правління Брежнєва припадає пік жартів та анекдотів, пов'язаних зі структурами держбезпеки:

«Ввели четверту програму телебачення. В перший день громадянин включив першу програму й побачив, що по ній виступає Брежнєв. Перемкнув на другу – теж саме. На третю – знову Брежнєв. Перемкнув на четверту. Там сидів полковник КДБ та загрожував пальцем «доперемикаєшся» [30]; або «Чи буде КДБ за комунізму? – Ні, до того часу люди навчатись самозаарештовуватись»; чи «Питання анкети: чи були ви репресовані? Якщо ні, то чому?» [31].

4. Анекдоти про ті чи інші символи (герб, гасло, заклик та ін.).

В часи керівництва Брежнєва в анекдотах висміювали особливості його зовнішності, через що з'явився наступний анекдот: *«Новий герб СРСР – двобровий орел» [32].*

Досить популярним було перероблювати різні гасла й заклики:

«Із закликів ХХ з'їзду: «Сталін помер, ну і культ з ним!»; або ж «Заклики: Металургів – «Наша сила в плавка!», Зв'язківців – «За зв'язок без браку!», Ракетників – «Наша мета – комунізм!» [33].

5. Анекдоти про соціально-політичні утворення (робітників, городян, селян та ін.).

Багато анекдотів висміювали тяжкі умови життя робітників, те, як життя радянського робітника відрізнялося від життя західних робітників:

«Радянський турист оглядає житло іноземного робітника: спальня, їдальня, дитяча, гостинна, кухня... - Та й у нас все це є, але тільки без перегородок!» [34]; або «На кладовищі розмовляють два скелети: - Ти з якого сторіччя? - З сімнадцятого. - А я з вісімнадцятого. Йде третій скелет. - Гей, друже, а ти з якого? - Відчепіться. Не бачите, людина з третьої зміни додому йде?!»; чи «Робітник кожен день приносить з собою на завод сніданок - бутерброд з кількою. Одного разу до нього підійшов секретар парткому: - Завтра завод відвідає іноземна делегація, тому візьми з дому щось краще! Назавтра Іванов на очах іноземців розгорнув і з'їв бутерброд з чорною ікрою! - Молодець, що не підкачав!, - каже йому потім секретар. - Як це тобі вдалося дістати чорну ікру? - Всю ніч не спав, очі з кільок виколупував ...» [35].

6. Анекдоти, які висміювали ворожі етнічні групи – євреї, «москалі», «кацапи» та ін.

Згідно з комуністичною ідеологією існував лише один, єдиний народ – радянський. Тем не менш, в законодавстві існувала п'ята графа, тобто, в паспорті обов'язково зазначалась національність. Отже, не дивлячись на те, що за ідеєю всі були рівноправними представниками радянського народу, не всі національності вважались повноцінними, про що свідчить наступний анекдот, який показує, що дружба народів не торкалась представників всіх національностей:

«Об'ява в газеті: «Міняю п'яту графу на три судимості» [36].

Особливо виділялась тема євреїв-«антирадянщиків», які, за можливістю, їхали з країни та від'їжджали до Ізраїлю, при цьому отримуючи клеймо зрадника:

«Радянські євреї поділяються на чотири категорії: виїжджаючі євреї (які виїжджають), потомственні євреї (які пойдуть потім), Росії найвірніші жиди (які залишаються), Двічі євреї Радянського Союзу (які виїжджають й повертаються назад)»; або «Чи будуть євреї за комунізму? – Ні, знову викрутяться» [37].

7. Анекдоти, присвячені соціально-економічним та політичним заходам радянської влади та їх наслідкам.

Велика кількість анекдотів пов'язана з повсякденним життям. В цих анекдотах йдеться про порожні магазини, про нескінченні черги, про недолік як товарів широкого вжитку, так і необхідних продуктів харчування. На перший погляд, анекдоти, що присвячені побутовій тематиці не носять такої яскравою політичної забарвленості, як інші анекдоти. Тим не менш, в них присутня явна критика в адресу керівників та соціалістичної системи, яка не може забезпечити своїх громадян нормальними життєвими умовами. В багатьох анекдотах, пов'язаних з повсякденним життям, виділяється парадоксальність радянського побуту:

«Шість парадоксів соціалізму: 1) Немає безробіття, але ніхто не працює; 2) Ніхто не працює, але план перевиконується; 3) План перевиконується, але магазини порожні; 4) Магазини порожні, але холодильники повні; 5) Холодильники повні, але всі незадоволені; 6) Всі незадоволені, але всі голосують «за» [38].

За часи Хрущова був популярним анекдот, який влучно підмічав всі його намагання «покращити» життя радянських людей:

«Хрущов встиг з'єднати вбиральню з ванною – не встиг з'єднати підлогу зі стелею. Встиг поділити обкоми на промислові та сільські – не встиг розділити міністерства шляхів сполучення на міністерство «туди» і міністерство «звідти». Встиг посіяти хліб на казахській цілині, а зібрати в США. Не встиг навчити письменників писати так, як говорив сам. Встиг надрукувати паперові гроші та зробити їх в десять разів дорожче старих. Не встиг викарбувати срібні рублі зі своїм обличчям в кукурудзяному вінці. Встиг винести Сталіна з Мавзолею – не встиг закріпити місце за собою» [39].

В цьому анекдоті показано, що непродумані реформи зверху шкодили як ефективності самої системи в цілому, так й безпосередньо людям, які залежали від її працездатності.

Багато анекдотів було присвячено й колгоспам:

«Що заважає нашим колгоспам? – Чотири фактори: зима, літо, весна й осінь»; або ж «Чи очікується голод? – Ні. Так багато локини на вуха повісили, що надовго вистачить» [40].

8. Найпопулярнішими анекдотами були анекдоти про окремих політичних діячів, які були як при владі, так і в опозиції.

В усіх анекдотах, без винятку, відображена глибока зневага й недовіра до партійних діячів, в тому числі й до керівників країни. Хрущов та Брежнєв були об'єктами безкінечного, уїдливого висміювання – вони обидва постають вельми неосвіченими, нікчемними, марнославними. Більше того, в анекдотах відображалась зневага населення до керівників:

«Дав Хрущов наказ випустити поштову марку зі своїм зображенням. Через деякий час він робить запит Міністерству зв'язку, чи користуються вони поштом. – Зовсім не беруть, - відповідають. – А чому? – Говорять не приклеюється. – Чому ж не приклеюється? – Вочевидь, плюють не на той бік»; або ж «За що зняли Хрущова? – За сім «к»: культ, камунізм, кукурудзу, Китай, кубинську кризу та кузькіну мати» [41].

Досить часто в політичних анекдотах висміюються невдалі вирази, обмовки та помилки Хрущова та Брежнєва. Особливо популярними були анекдоти, коли Брежнєв вимовляє публічну промову (яка найчастіше починається зі звернення «Дорогі товариші!»), котру він зазвичай читає з аркуша, погано вимовляючи слова, при цьому їх погано розуміючи:

«Брежнєв починає виступ (звісно що з аркушем): - Товариші сіоністи! В залі подив. Брежнєв ще раз читає аркуш: - Товариші! Сіоністи знову готовлять...»; або «Брежнєву хотіли присвоїти звання генералісимуса – за умови, якщо він вимовить це слово» [42].

Згадували Брежнєву й його пристрасть до нагород, якими його рясно осипали, намагаючись задовольнити: *«Що таке «бормотуха 5 зірок»? Це товариш Брежнєв» [43].*

Найбільше уваги приділялось останнім рокам керівництва Брежнєва – часу старчого маразму більшості політичної еліти країни, розвитку корупції та невідворотному загніванню всієї системи, про що свідчать наступні анекдоти:

«Сорок ніг, чотири зуби – що це таке? – Брежнєвське Політбюро»; або «-Який найфешенебельний в світі будинок для престарілих? – Кремль» [44].

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Політичний анекдот – це справжнє джерело інформації, погляд зсередини на ситуацію, яка склалася в певний момент та виразник громадської думки, в досить алегоричній формі й без гніту офіційних поглядів та цензури.

За правління Хрущова політичний анекдот лише почав свій шлях до вершин, вийшовши з глибокого підпілля, в якому перебував за Сталіна. Ослаблення цензури дало свій результат - жартувати почали, навіть не приховуючи того. Спроби обмеження масштабів «відлиги» вже ніяк не змогли вплинути на активно зростаючу культуру анекдоту. Вона вбирала в себе все, що відбувалося, навіть вдалі фрази лідерів і, переробляючи, зберігала, часто додаючи новий підтекст, відповідний духові часу, що може бути безцінним для дослідника - подібні тонкощі рідко зберігаються в офіційних документах.

Правління Брежнєва - яскравий розквіт політичного анекдоту. Закінчення «відлиги», поступове повернення цензури і формування нового «культу особи» не тільки не могли перешкодити, але і навпаки, сприяли розвитку анекдоту. Навіть посилення впливу Держбезпеки на життя населення піддалося лише осміянню.

Дві епохи в історії СРСР, два різних світи, в яких жило населення СРСР, в тому числі й Донбасу, були часом одночасно розквіту і занепаду, часом парадоксів і перегинів, які породили багато тем для жартів. Влучно б'ючи по болючих місцях і оголюючи найбільш животрепетні питання, анекдот став не просто формою соціального протесту, а й способом поширення інформації. Часто саме анекдоти могли дати уявлення про реальні події та процеси, що виникали не тільки в окремій державі, а й у світі. З часом могли змінюватися деталі або дійові особи, але процеси або події, які його породили, так і залишалися відображеними в ньому, даючи можливість не тільки зберігати, але й у майбутньому витягувати цінну інформацію, отримуючи новий погляд на давно минулі події.

РЕЗЮМЕ

В статті аналізується специфіка, роль і місце політичного анекдота в повсякденній життєвій селення Донбасу в 1953-1985 гг. Акцентується увага на специфіці анекдотного жанру періодів «оттепели» і «застоя». Приводяться приклади політичних анекдотів, які були поширені в ці періоди.

Ключові слова: політичний анекдот, повсякденне життя, Хрущев, Брежнєв.

SUMMARY

The article analyzed the specific role and place of a political joke in daily life in the Donbass region in 1953-1985. Attention is focused on the specifics of a political joke during the "thaw" and "stagnation". The examples of political jokes that existed during those periods.

Keywords: political joke, daily life, Khrushchev, Brezhnev.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Еремеева Е. Роль подтекста в советских политических анекдотах / Е.Еремеева // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : збірник наукових праць Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків. - 2010. – Вип. 13. – С. 49-60.
2. Воробьева М. В. Анекдот как феномен повседневной культуры советского общества: на материале анекдотов 1960-1980-х годов : автореф. дис. ... канд. культурологии : спец. 24.00.01 / Воробьева М. В. - Урал.гос. ун-тим. А.М. Горького. – Екатеринбург, 2008. – 24 с.
3. Десятов Д. Микита Хрущов і політичні анекдоти / Д. Десятов // Персонал. – 2008. - №39. – 8-14 жовтня. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.personal-plus.net/>; Шишко К. Образ Л. І. Брежнева в радянських політичних анекдотах / К. Шишко // Актуальні проблеми світової та вітчизняної історії: Збірник наукових праць. – Харків, 2009. – Вип. 12. – С. 140–150.
4. Каганов Ю. О. «Смех кризь сльози»: радянська Україна у дзеркалі політичного анекдоту / Ю. О. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2002. – Вип. XXXIV. – С.106-109; Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура / Б. Н. Путилов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cultinfo.ru/fulltext/1/001/001/084/index.htm.
5. Боров Ю.Б. Комическое, или О том как смех казнит несовершенство мира, очищает и обновляет человека и утверждает радость бытия / Ю. Б. Боров. – М., 1970. – 269 с.;
6. Штурман Д., Тиктин С. Советский Союз в зеркале политического анекдота / Д.Штурман, С.Тиктин. – М.: Сыктывкар, 1992. – 543 с.; Боров Ю.Б. Сталиниада / Ю. Б. Боров. – М., 2003. – 461 с.; Боров Ю. История государства советского в преданиях и анекдотах / Ю.Боров. – М., 1995. – 256 с.; Фомин И. История советской России в анекдотах / И. Фомин. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.proza.ru/2012/04/18/997>.
7. Бабак Ганна Олексіївна, 1948 р. народження, м. Горлівка, освіта середня спеціальна, бесіда тривала 3 години, запис зроблено 19.04.2013 р.; Ларичев Микола Олексійович, 1943 р. народження, м. Горлівка, освіта середня, бесіда тривала 2,5 години, запис зроблено 3.04.2013 р.; Хаваєв Магомед Макудович, 1933 р. народження, м. Горлівка, освіта 7 класів, бесіда тривала 2 години, запис зроблено 18.04.2013 р.
8. Боров Ю. Б. Сталиниада / Ю.Б. Боров. – М., 2003. – С. 6-7;
9. Вигилянський В. Краткий курс / В. Вигилянський // Огонек. – 1991. - №1. – С.29-31;
10. Разуваев В. В. Политический смех в современной России / В. В. Разуваев. – М., 2002. – С.59.
11. Каганов Ю.О. Вказ. праця. – С.107.
12. Докучаев И.М. Смех, идеология, власть / И.М. Докучаев. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://artevik.narod.ru/publ/smile.html>.
13. Криминальное законодательство, на основании которого в разные года жизни страны проводились репрессии. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://poltava-repres.narod.ru/info/zakonod_ru.htm.

14. Дмитриев А.В. Социология политического юмора: Очерки / А.В. Дмитриев. – М., 1998. – С.55-56.
15. Шмелева Е.Я., Шмелев А.Д. Политический анекдот: типы коммуникативных неудач / Е.Я. Шмелева, А.Д. Шмелев. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dialog-21.ru/Archive/2001/volume1/1_44.htm.
16. Борев Ю. История государства советского в преданиях и анекдотах / Ю.Борев. – М., 1995. - С.3.
17. Ольшанский В.Б. Были мы ранними / В.Б. Ольшанский//Социологический журнал. - 1995. - №1. - С. 195-205.
18. Борев Ю. История государства советского в преданиях и анекдотах / Ю.Борев. – М., 1995. - С.181.
19. Десятов Д. Вказ. праця;
20. Штурман Д., Тиктин С. Вказ.праця. – 343 с.
21. Десятов Д. Вказ. праця.
22. Фомин И. Вказ.праця;
23. Штурман Д., Тиктин С. Вказ.праця. – 349 с.
24. Там само;
25. Борев Ю. История государства советского в преданиях и анекдотах. – М., 1995. - С.191, 193, 216.
26. Фомин И. Вказ. праця.
27. Бабак Ганна Олексіївна, 1948 р. народження, м. Горлівка, освіта середня спеціальна, бесіда тривала 3 години, запис зроблено 19.04.2013 р.
28. Фомин И. Вказ. праця.
29. Ларичев Микола Олексійович, 1943 р. народження, м. Горлівка, освіта середня, бесіда тривала 2,5 години, запис зроблено 3.04.2013 р.
30. Фомин И. Вказ. праця.
31. Там само.
32. Хаваєв Магомед Макудович, 1933 р. народження, м. Горлівка, освіта 7 класів, бесіда тривала 2 години, запис зроблено 18.04.2013 р.
33. Борев Ю. Вказ.праця. - С.157;Фомин И. Вказ. праця.
34. Бабак Ганна Олексіївна, 1948 р. народження, м. Горлівка, освіта середня спеціальна, бесіда тривала 3 години, запис зроблено 19.04.2013 р.;
35. Борев Ю. Вказ. праця. - С.217.
36. Штурман Д., Тиктин С. Вказ.праця. – 362 с.
37. Борев Ю. Вказ.праця. - С.214;Фомин И. Вказ. праця.
38. Хаваєв Магомед Макудович, 1933 р. народження, м. Горлівка, освіта 7 класів, бесіда тривала 2 години, запис зроблено 18.04.2013 р.
39. Борев Ю. Вказ. праця. - С.181.
40. Борев Ю. Вказ. праця. - С.193, 217.
41. Фомин И. Вказ. праця.
42. Штурман Д., Тиктин С. Вказ. праця. – 442 с.
43. Там само;
44. Ларичев Микола Олексійович, 1943 р. народження, м. Горлівка, освіта середня, бесіда тривала 2,5 години, запис зроблено 3.04.2013 р.

Надійшла до редакції 23.11.2013 р.